

KRAJOWE I MIĘDZYNARODOWE ORGANY OCHRONY PRAWNEJ

Olsztyn, 2016 r.

Niniejszy biuletyn powstał dzięki zaangażowaniu i działalności Fundacji TOGATUS Pro Bono oraz Starostwa Powiatowego w Iławie

Autorzy:

radca prawny Sławomir Trojanowski

radca prawny Marek Lewandowski

radca prawny Paweł Sobczak

radca prawny Kamila Połec

radca prawny Aleksandra Wymętowska

radca prawny Sylwia Bormańska-Gadomska

aplikant radcowski Mirela Korsak

aplikant radcowski Patryk Wisiński

aplikant radcowski Marta Bomba

mgr Magdalena Herman

mgr Waldemar Baranowski

Ochrona prawna, jej rodzaje i przedmiot

Ochrona prawna to stała i zorganizowana działalność podejmowana w celu ochrony porządku prawnego oraz praw podmiotowych. Prawo przedmiotowe, czyli zespół norm regulujących wzorce zachowań dotyczących wszystkich potencjalnych adresatów norm, stanowi ochronę zbiorowego interesu ogółu społeczeństwa. Prawo podmiotowe rozumiane jako uprawnienie lub uprawnienia przysługujące określonej podmiotowi z określonego stosunku prawnego, regulowanego przez normy prawne w znaczeniu przedmiotowym, stanowi podstawę ochrony interesu indywidualnego.

Ze względu na cele i funkcje, ochronę prawną dzielimy na represję i prewencję.

Represja polega na przywróceniu stanu sprzed naruszenia i posiada charakter następczy.

Prewencja polega na zapobieganiu naruszeniu prawa i jest działalnością o charakterze uprzednim, reagująca na potencjalną groźbę naruszenia porządku normatywnego. Zakresowo prewencja jest znaczeniem węższym i stanowi desygnat kategorii represja, ponieważ działalność represyjna jest również prewencją.

Klasyfikacja organów ochrony prawnej

Organ ochrony prawnej to organ specjalnie powołany i odpowiednio zorganizowany w celu ochrony prawa. Organy ochrony prawnej dzielą się na :

1. Rozstrzygające/ orzekające/ jurysdykcyjne
 - Organy sądowe
 - Quasi – sądowe
 - Pozasądowe
2. Organy kontroli legalności/ przestrzegania prawa
3. Organy pomocy prawnej
 - **Organy rozstrzygające** zajmują się wiążącym rozstrzygnięciem sytuacji spornych przy użyciu środków dostępnych w prawie, stosowanych przez organy państwowe lub społeczne.
 - **Organy sądowe** to niezależne od innych władz organy, powołane i odpowiednio zorganizowane do sprawowania wymiaru sprawiedliwości i rozstrzygnięcia konfliktów poprzez wydawanie wiążących strony oraz inne podmioty orzeczeń. Organy sądowe dzielą się na Sądy i Trybunały. Sądy dzielimy na sądy powszechne, sądy

administracyjne, sądy wojskowe oraz Sąd Najwyższy. W polskim systemie normatywnym sądy powszechne to sądy rejonowe, okręgowe i apelacyjne. Do sądów administracyjnych zaliczamy wojewódzkie sądy administracyjne oraz Naczelny Sąd Administracyjny. Sądy wojskowe tworzą sądy garnizonowe i okręgowe. Sąd Najwyższy jest organem nadzorczym wobec sądów powszechnych i wojskowych. Pośród Trybunałów wyróżniamy: Trybunał Stanu, Trybunał Konstytucyjny oraz Trybunały i sądy międzynarodowe: Europejski Trybunał Praw Człowieka, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Sąd do spraw Służby Publicznej Unii Europejskiej, Międzynarodowy Trybunał Karny.

- **Organy quasi – sądowe** to organy powołane i odpowiednio zorganizowane w celu orzekania, działające na podstawie własnych kompetencji, nie mające upoważnienia do orzekania w imieniu państwa i nie posiadające przynajmniej jednej z cech sądów w znaczeniu materialnym, np. komisja prawa autorskiego, izba morska, urząd patentowy, sąd polubowny i międzynarodowy arbitraż handlowy, samorządowe kolegia odwoławcze.
- **Organy pozasądowe** to organy powołane do innych niż orzekanie celów (są to np. organy kontroli legalności), których dodatkową funkcją jest orzekanie np. policja, inspekcje, straż miejska, czy graniczna.
- **Organy pojednawcze** to organy specjalnie powołane do prowadzenia działalności pojednawczej i odpowiednio w tym celu zorganizowane, np. mediator, komisja concyliacyjna.
- **Organy kontroli legalności** to organy specjalnie powołane do kontroli przestrzegania prawa i odpowiednio w tym celu zorganizowane. W znaczeniu wąskim wyłącznym ich zadaniem jest kontrola przestrzegania prawa. W znaczeniu szerokim wykonują działalność kontrolną przestrzegania prawa łącznie z innymi rodzajami działalności, np. prokuratura, policja, rzecznik dyscyplinarny, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Najwyższa Izba Kontroli, Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Państwowa Inspekcja Pracy, organy kontroli skarbowej.
- **Organy pomocy prawnej** to organy specjalnie powołane i odpowiednio zorganizowane w celu świadczenia pomocy prawnej. **Pojęcie pomoc prawna *sensu stricto*** oznacza działalność w zakresie odpowiadającym uprawnieniom adwokata lub radcy prawnego. Obejmuje ona w szczególności udzielanie porad prawnych,

sporządzanie opinii prawnych, opracowanie projektów aktów prawnych oraz występowanie przed sądami i urzędami. **Pomoc prawna *sensu largo*** oznacza działalność wyspecjalizowanych podmiotów, mającą na celu ochronę praw obywatelskich oraz interesów obywatelskich. Chodzi o zapewnienie podmiotom stosunków prawnych możliwości realizacji ich praw. Organy pomocy prawnej można podzielić pod względem podmiotowym na korporacje ochrony praw oraz rzeczników praw i wolności. Do pierwszej grupy zaliczamy adwokatów, radców prawnych, notariuszy, rzeczników patentowych, doradców podatkowych, do drugiej zaś Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Powiatowego(miejskiego) rzecznika konsumentów.

Organizacja sądów powszechnych

Organizacja sądów powszechnych uregulowana jest w ustawie z dnia **27 lipca 2001 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych**. Sądami powszechnymi są sądy rejonowe, okręgowe i apelacyjne. Zajmują się one rozpatrywaniem spraw cywilnych, karnych, gospodarczych oraz z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych

Sądy rejonowe tworzone są dla jednej lub więcej gmin, sądy okręgowe dla obszaru właściwości co najmniej dwóch sądów rejonowych, a sądy apelacyjne dla obszaru co najmniej dwóch okręgów sądowych.

Sądy dzielą się na wydziały, którymi kieruje przewodniczący, jest nim prezes, wiceprezes sądu lub inny sędzia.

Sąd rejonowy dzieli się na wydziały: *cywilny* do spraw cywilnych, *karny* do spraw karnych, *rodzinny i nieletnich* do spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, *pracy* do spraw z zakresu prawa pracy, pracy i ubezpieczeń społecznych w sądach rejonowych mieszczących się w miastach będących siedzibami sądów okręgowych, w których utworzono wydziały ubezpieczeń społecznych, ksiąg wieczystych do prowadzenia ksiąg wieczystych i postępowania wieczystoksięgowego oraz *do spraw z zakresu stosunków gospodarczych* w sądach rejonowych mieszczących się w miastach będących siedzibami sądów okręgowych.

Sąd okręgowy dzieli się na wydziały: *cywilny* do rozpatrywania w pierwszej i drugiej instancji spraw cywilnych, *karny* do spraw karnych w pierwszej i drugiej instancji, *penitencjarny i nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń sądowych* do spraw penitencjarnych i nadzoru nad sądowym postępowaniem wykonawczym z prawa karnego, *pracy i ubezpieczeń społecznych* oraz *gospodarczy*.

Sąd apelacyjny dzieli się na wydziały: *cywilny* do spraw cywilnych, gospodarczych,

rodziny i opiekuńczych drugiej instancji, *karny* do spraw karnych drugiej instancji oraz *pracy i ubezpieczeń społecznych* do spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych drugiej instancji.

Nadzór judykacyjny nad sądami powszechnymi sprawuje Sąd Najwyższy, zaś nadzór administracyjny – Minister Sprawiedliwości, za pośrednictwem prezesów sądów lub właściwej służby nadzoru.

W polskim wymiarze sprawiedliwości jest zasadą, że w pierwszej instancji orzeka sąd rejonowy. W sprawach cywilnych sąd okręgowy orzeka w sprawach o roszczenia majątkowe przekraczające 75 tys. zł (z pewnymi wyjątkami), o roszczenia wynikające z Prawa prasowego oraz w sprawach dotyczących praw niemajątkowych - oprócz spraw o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa oraz o rozwiązanie przysposobienia - a także w sprawach o zapobieganie i zwalczanie nieuczciwej konkurencji, o odszkodowanie z tytułu szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem oraz w pewnych innych sprawach dotyczących uchwał osób prawnych i jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. W sprawach karnych sąd okręgowy orzeka jako sąd pierwszej instancji tylko w sprawach o zbrodnie i niektóre występki. Sąd okręgowy uprawniony jest także do wydania listu żelaznego i europejskiego nakazu aresztowania. Instancją odwoławczą od orzeczeń tego sądu jest sąd apelacyjny – tylko wtedy, gdy sąd okręgowy był sądem I instancji w danej sprawie.

W drugiej instancji sąd okręgowy rozpoznaje apelacje i zażalenia od orzeczeń wydanych w pierwszej instancji przez sąd rejonowy.

Organizacja sądów administracyjnych

Wojewódzki sąd administracyjny tworzy się dla jednego lub więcej województw. Dzieli się on na wydziały tworzone i znoszone przez Prezesa NSA. Wydziałem kieruje prezes, wiceprezes lub wyznaczony sędzia. Organami wojewódzkiego sądu administracyjnego są: **prezes sądu, zgromadzenie ogólne i kolegium wojewódzkiego sądu administracyjnego.**

Naczelny Sąd Administracyjny ma siedzibę w Warszawie. W jego skład wchodzi: **prezes, wiceprezes oraz sędziowie**, zaś organami NSA są: **Prezes NSA, Zgromadzenie Ogólne Sędziów NSA i Kolegium NSA**

Prezesa NSA powołuje Prezydent RP na 6 – letnią kadencję, spośród 2 kandydatów wskazanych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów NSA. Prezes kieruje pracami sądu, reprezentuje go na zewnątrz, wykonuje czynności administracji sądowej.

NSA dzieli się na: Izbę Finansową, Gospodarczą i Ogólnoadministracyjną.

Izba Finansowa sprawuje nadzór nad orzecznictwem w sprawach zobowiązań podatkowych i innych świadczeń pieniężnych.

Izba Gospodarcza sprawuje nadzór nad orzecznictwem w sprawach działalności gospodarczej, ochrony własności przemysłowej, budżetu, dewizowych, papierów wartościowych, bankowości, ubezpieczeniowych, cen, ceł, stawek taryfowych oraz opłat.

Izba Ogólnoadministracyjna sprawuje nadzór nad orzecznictwem w sprawach z zakresu budownictwa, nadzoru budowlanego, zagospodarowania przestrzennego, gospodarki wodnej, ochrony środowiska, rolnictwa, leśnictwa, zatrudnienia, ustroju terytorialnego, gospodarki nieruchomościami, prywatyzacji mienia, powszechnego obowiązku wojskowego, spraw wewnętrznych. Pracami izb kieruje wiceprezes NSA.

W NSA działa Kancelaria Prezesa NSA oraz Biuro Orzecznictwa.

Kancelaria Prezesa NSA wykonuje zadania związane z pełnieniem przez Prezesa NSA czynności w sprawach finansowych, kadrowych, administracyjno-gospodarczych. Kancelarią kieruje Szef Kancelarii.

Biuro Orzecznictwa wykonuje zadania związane z czynnościami Prezesa z zakresu sprawności postępowania sądowego oraz orzecznictwa. Biurem kieruje dyrektor.

Do zadań NSA należy:

- rozpoznawanie środków odwoławczych od orzeczeń wojewódzkich sądów administracyjnych, podejmowanie uchwał wyjaśniających przepisy prawne,
- rozstrzygnięcie zagadnień prawnych budzących wątpliwości w sprawach sądowo administracyjnych, rozstrzygnięcie sporów o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego i samorządowymi kolegiami odwoławczymi oraz sporów kompetencyjnych i innych spraw należących do właściwości NSA na mocy odrębnych ustaw.

Sąd Najwyższy

Sąd Najwyższy funkcjonuje na podstawie uregulowań konstytucyjnych oraz ustawy z dnia **23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym**. Jest naczelnym organem wymiaru sprawiedliwości, sprawującym **nadzór judykacyjny**, czyli nadzór nad działalnością sądów powszechnych i szczególnych w zakresie orzekania. **Do zadań Sądu Najwyższego** należy

sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez zapewnienie w ramach nadzoru zgodności z prawem oraz jednolitości orzeczeń sądów powszechnych i wojskowych przez rozpoznawanie kasacji i innych środków odwoławczych, podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne, rozpoznawanie protestów wyborczych oraz stwierdzenia ważności wyborów, referendum, opiniowanie projektów ustaw, na podstawie, których orzekają i funkcjonują sądy. **SN dzieli się na Izby: Cywilną, Karną, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych, Wojskową.** W Sądzie Najwyższym działa **kancelaria** Pierwszego Prezesa SN, wykonująca zadania związane z obowiązkami Pierwszego Prezesa SN w zakresie spraw finansowych, kadrowych i administracyjno – gospodarczych. Kieruje nią Szef kancelarii, którego mianuje i odwołuje Pierwszy Prezes SN. **Biuro Studiów i Analiz SN** wykonuje zadania związane z pełnieniem przez SN oraz jego prezesa funkcji związanych z pieczęcią zgodnością z prawem i jednolitością orzecznictwa sądów powszechnych i szczególnych oraz oceną spójności prawa stosowanego przez sądy. Biurem kieruje dyrektor, powoływany i odwoływany przez Pierwszego Prezesa SN.

Sąd Najwyższy jako naczelny organ wymiaru sprawiedliwości sprawuje nadzór judykacyjny, czyli nadzór nad działalnością sądów powszechnych i szczególnych w zakresie orzekania, co normuje Konstytucja RP w art. 183, który stanowi: „*Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania*”. Nadzór judykacyjny funkcjonuje jako nadzór instancyjny i pozainstancyjny. Nadzór instancyjny polega na rozpoznawaniu środków odwoławczych od orzeczeń sądów niższych instancji. Nadzór pozainstancyjny polega na podejmowaniu uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne. Jeżeli w orzecznictwie sądów powszechnych, wojskowych lub Sądu Najwyższego ujawnią się rozbieżności w wykładni prawa, Pierwszy Prezes SN może przedstawić wniosek o ich rozstrzygnięcie Sądowi Najwyższemu w składzie 7 sędziów. Z wnioskiem takim mogą również wystąpić rzecznik Praw Obywatelskich, Prokurator Generalny. Jeżeli Sąd Najwyższy uzna, że przedstawione zagadnienie wymaga wyjaśnienia, podejmuje uchwałę, w przeciwnym razie odmawia jej podjęcia i umarza postępowanie. Skład 7 sędziów może przedstawić zagadnienie prawne składowi izby, natomiast izba – składowi 2 lub więcej izb lub pełnemu składowi SN. Uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego, składu połączonych izb oraz składu całej izby z chwilą ich podjęcia uzyskują moc zasad prawnych. Skład siedmiu sędziów może postanowić o nadaniu uchwale mocy zasady prawnej. Moc zasady prawnej ma taki skutek, iż jeżeli jakkolwiek skład Sądu Najwyższego zamierza odstąpić od zasady prawnej, przedstawia powstałe zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia pełnemu składowi izby.

Odstąpienie od zasady prawnej uchwalonej przez izbę, przez połączone izby albo przez pełny skład Sądu Najwyższego, wymaga ponownego rozstrzygnięcia w drodze uchwały odpowiednio przez właściwą izbę, połączone izby lub pełny skład Sądu Najwyższego. Jeżeli skład jednej izby Sądu Najwyższego zamierza odstąpić od zasady prawnej uchwalonej przez inną izbę, rozstrzygnięcie następuje w drodze uchwały obu izb. Izby mogą przedstawić zagadnienie prawne do rozpoznania przez pełny skład Sądu Najwyższego.

Trybunał Konstytucyjny

Trybunał Konstytucyjny funkcjonuje na podstawie konstytucji oraz ustawy z dnia **1 sierpnia 1997 roku o Trybunale Konstytucyjnym**. Jest on organem władzy sądowniczej, powołanym do badania zgodności z Konstytucją aktów normatywnych i umów międzynarodowych, zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymaga zgody w ustawie, zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe z Konstytucją i ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami, skargi konstytucyjnej wniesionej po wyczerpaniu drogi prawnej. Trybunał jest również władny do rozstrzygania sporów kompetencyjnych pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa, jak również zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych, Trybunał Konstytucyjny na wniosek Prezydenta stwierdza zgodność z Konstytucją ustawy przed jej podpisaniem oraz umowy międzynarodowej przed jej ratyfikacją, Trybunał na wniosek Marszałka Sejmu rozstrzyga w sprawie stwierdzenia przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta, gdy Prezydent nie jest w stanie zawiadomić o takiej niemożności. Każdy sąd może przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu zapytanie prawne, jeżeli od odpowiedzi na pytanie zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem.

W skład Trybunału powinno wchodzić 15 sędziów wybieranych indywidualnie przez Sejm na 9 lat. Sędzią Trybunału Konstytucyjnego może być osoba posiadająca kwalifikacje sędziego Sądu Najwyższego lub Naczelnego Sądu Administracyjnego, wyróżniająca się przy tym wiedzą prawniczą. Kandydatów przedstawia co najmniej 50 posłów lub Prezydium Sejmu. Uchwała zapada bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy posłów. Prezesa i wiceprezesa powołuje Prezydent spośród 2 kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne. Sędziowie TK są niezawisli w sprawowaniu swojej funkcji i podlegają tylko Konstytucji. Korzystają z immunitetu formalnego, zgodę na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej wyraża Zgromadzenie Sędziów Trybunału. Sędzia Trybunału odpowiada dyscyplinarnie karą upomnienia, nagany lub usunięcia ze stanowiska sędziego za naruszenie przepisów prawa, uchybienie godności urzędu lub nieetyczne zachowanie. Sędzia

przechodzi w stan spoczynku po ukończeniu swojej kadencji, ale ma prawo powrotu na poprzednio zajmowane stanowisko.

Organami Trybunału Konstytucyjnego są: Zgromadzenie Ogólne oraz Prezes TK. **Zgromadzenie Ogólne** tworzą sędziowie TK. Do kompetencji zgromadzania należy uchwalanie regulaminu Trybunału, wybór kandydatów na prezesa i wiceprezesa, uchwalanie statutu Biura Trybunału, projektu dochodów i wydatków. **Prezes Trybunału Konstytucyjnego** reprezentuje Trybunał Konstytucyjny na zewnątrz oraz wykonuje czynności określone w regulaminie i ustawie.

Prokuratura

Prokuraturę w Polsce stanowią:

- Prokurator Generalny
- prokuratorzy powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury
- prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Prokuratura to instytucja prawna obejmująca zhierarchizowany, wewnętrznie spójny system jednoosobowych organów. Zaliczana jest do państwowych organów ochrony prawnej. Obejmuje ona badanie określonych stosunków społecznych pod kątem zgodności postępowania ich podmiotów z prawem obowiązującym oraz formułowanie wniosków, kierowanych do innych organów co do sposobu przywrócenia stanu zgodnego z prawem lub zapobieżenia naruszeniu prawa w przyszłości (kontrola legalności). Zasadami organizacji prokuratury są:

- 1) **zasada jednolitości-niepodzielności** (organizacyjna całość, a czynności uznaje się za dokonane w imieniu całej prokuratury)
- 2) **zasada centralizmu** (podporządkowanie wszystkich jednostek jednemu w państwie i jednoosobowemu organowi centralnemu-Prokuratorowi Generalnemu)
- 3) **zasada jednoosobowego kierownictwa** (całością prokuratury, jak i każdą jej jednostką kieruje organ jednoosobowy)
- 4) **zasada hierarchicznego podporządkowania** (podporządkowanie jednostek prokuratury niższego szczebla jednostkom wyższego szczebla oraz podporządkowanie prokuratorów swym przełożonym)

Zasada niezależności ma mieszany charakter i polega na tym, że prokuratura ani organizacyjnie, ani w ramach prowadzonej działalności nie jest podporządkowana innym

organom państwowym. Prokurator jest niezależny od terenowych organów administracji państwowej i samorządowej, ale jednocześnie podlega prokuratorowi przełożonemu, jest więc obowiązany wykonywać zarządzenia, wytyczne i polecenia. Nie mogą one dotyczyć czynności procesowych. Do gwarancji niezależności prokuratora zalicza się w szczególności jego nieusuwalność ze stanowiska, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie. Niezależność gwarantuje posiadany przez prokuratora immunitet materialny, polegający na uchyleniu karalności czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę oraz immunitet formalny (względny), wyłączający dopuszczalność prowadzenia postępowania karnego, w toku którego może nastąpić pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sprawcy czynu. Za wykroczenie prokurator odpowiada tylko dyscyplinarnie. Istnieje także ustawowy zakaz przynależności prokuratora do partii politycznych i brania udziału w działalności politycznej, piastowania mandatu posła i senatora, wykonywania zajęć, które przeszkadzałyby w pełnieniu obowiązków, uchybiały godności urzędu bądź podważały zaufanie do jego bezstronności. Do zasad działania prokuratury należą:

- 1) **zasada legalizmu**(obowiązek podejmowania działania za pomocą wszelkich dostępnych jej środków prawnych w każdym przypadku naruszenia/zagrożenia prawa)
- 2) **zasada bezstronności** (zachowanie obiektywizmu w ramach podejmowanych czynności, równego traktowania wszystkich obywateli, działanie wyłącznie na podstawie prawa i przy użyciu środków w nim wskazanych)
- 3) **zasada działania z urzędu** (działanie zawsze z własnej inicjatywy lub w przypadku naruszenia/zagrożenia prawa)
- 4) **zasada współpracy z innymi organami państwowymi**
- 5) **zasada substytucji** (możliwość zlecenia podległym prokuratorom przez prokuratora przełożonego wykonania czynności należących do jego zakresu działania oraz wyłączenia przez ustawę właściwości w tym zakresie prokuratora podwładnego)
- 6) **zasada dewolucji** (możliwość przejęcia i prowadzenia przez prokuratora wyższego rzędu każdej czynności, która w świetle prawa należy do kompetencji prokuratora niższego rzędu)
- 7) **zasada indyferencji** (niezależność skutku czynności w postaci jej ważności od zmian podmiotowych w trakcie jej dokonywania; niezależnie od osoby prokuratora czynność traktowana jest jako dokonywana przez prokuraturę stanowiącą jedność)
- 8) **zasada jednoosobowego dokonywania czynności** (dokonywanie każdej czynności przez jednego prokuratora)

Zadaniem prokuratury jest strzeżenie praworządności oraz czuwanie nad ściganiem przestępstw. Zadania te Prokurator Generalny i podlegli mu prokuratorzy wykonują przez:

- prowadzenie lub nadzorowanie postępowania przygotowawczego w sprawach karnych,
- sprawowanie funkcji oskarżyciela publicznego przed sądami,
- wytaczanie powództw w sprawach karnych i cywilnych oraz składanie wniosków,
- udział w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych, ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych, jeżeli tego wymaga ochrona praworządności, interesu społecznego, własności lub praw obywateli,
- podejmowanie środków przewidzianych prawem, zmierzających do prawidłowego i jednolitego stosowania prawa w postępowaniu sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia oraz w innych postępowaniach,
- sprawowanie nadzoru nad wykonaniem postanowień o tymczasowym aresztowaniu oraz innych decyzji o pozbawieniu wolności,
- prowadzenie badań w zakresie problematyki przestępczości oraz jej zwalczania i zapobiegania,
- zaskarżanie do sądu niezgodnych z prawem decyzji administracyjnych oraz udział w postępowaniu sądowym w sprawach zgodności z prawem takich decyzji,
- zaskarżanie niezgodnych z prawem uchwał organów samorządu terytorialnego lub rozporządzeń wojewody,
- koordynowanie działalności w zakresie ścigania przestępstw, prowadzonej przez inne organy państwowe,
- współdziałanie z organami państwowymi, państwowymi jednostkami organizacyjnymi i organizacjami społecznymi w zapobieganiu przestępczości i innym naruszeniom prawa,
- współpracę z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych,
- opiniowanie projektów aktów normatywnych oraz podejmowanie innych czynności określonych w przepisach szczególnych.

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Podstawą funkcjonowania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z siedzibą w Strasburgu jest **Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona protokołami 3, 5, 8 oraz uzupełniona**

protokołem nr 2 i 14. Europejski Trybunał Praw Człowieka stworzony został w celu zapewnienia przestrzegania zobowiązań wynikających z konwencji dla układających się stron – państw.

Trybunał składa się z sędziów, których liczba jest równa licznie państw członków Rady Europy, wybieranych przez Zgromadzenie Parlamentarne w odniesieniu do każdego z państw członkowskich większością głosów, w liczbie 3 kandydatów przedstawionych przez te państwa, na okres 9 lat z prawem reelekcji. Kadencja upływa również z chwila osiągnięcia przez sędziego 70 roku życia.

W celu rozpatrzenia wniesionych spraw Trybunał zasiada w składzie jednoosobowym, komitecie 3 sędziów, Izbie 7 sędziów i Wielkiej Izbie 17 sędziów. W składzie Izby i Wielkiej Izby zasiada z urzędu sędzia wybierany przez zainteresowane państwo. W składzie wielkiej Izby zasiada również Przewodniczący i wiceprzewodniczący Trybunału, przewodniczący izby oraz inni sędziowie zgodnie z regulaminem.

Trybunał przyjmuje skargi każdej osoby, organizacji pozarządowej lub grupy jednostek – ofiar naruszenia praw. Trybunał rozpatruje sprawę dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych przewidzianych prawem wewnętrznym zgodnie ze wszystkimi zasadami prawa międzynarodowego, jeśli sprawa została wniesiona w ciągu 6 miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji. Trybunał nie rozpatruje skarg anonimowych lub co do istoty identycznych ze sprawą już rozpatrzoną lub sprawą, która została poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia i jeśli skarga nie zawiera nowych, istotnych informacji. Trybunał uznaje za niedopuszczalną każdą skargę indywidualną, niedającą się pogodzić z postanowieniami konwencji lub protokołu, będącą nieuzasadnioną lub naruszającą prawo do skargi. Państwa członkowskie Rady Europy są zobowiązane do przestrzegania ostatecznych wyroków Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami. Trybunał nie jest dodatkową instancją odwoławczą od wyroków polskich sądów, nie może ich zmieniać lub uchylać. Skargę do niego można oprzeć jedynie o zarzut naruszenia praw wymienionych we wskazanej wyżej konwencji i protokołach dodatkowych oraz jedynie w sprawach dotyczących władz publicznych - sądów, administracji państwowej, samorządowej. Trybunał nie zajmuje się więc skargami na działania osób prywatnych, przedsiębiorstw, spółek, spółdzielni czy fundacji, o ile nie wykonują one zadań zleconych przez administrację państwową. Naruszenie praw określonych w konwencji musi dotyczyć strony bezpośrednio i osobiście. Nie znaczy to jednak, że sam skarżący musi być koniecznie osobą fizyczną, skargę może też złożyć np. osoba prawna - przedsiębiorstwo czy stowarzyszenie.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej z siedzibą w Luksemburgu funkcjonuje na podstawie traktatów założycielskich, traktatu o UE z dnia 7 lutego 1992 roku, Statutu Trybunału Sprawiedliwości ustanowionego na podstawie art. 245 traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, przepisów proceduralnych zamieszczonych w Regulaminie ETS ustanowionym 19 czerwca 1991 roku. Obecnie Trybunał składa się z trzech organów sądowniczych: Trybunału Sprawiedliwości, Sądu i Sądu do spraw Służby Publicznej. W skład Trybunału Sprawiedliwości i Sądu wchodzi 28 sędziów mianowanych przez poszczególne państwa członkowskie. Przy Trybunale Sprawiedliwości działa także 11 rzeczników generalnych. W skład Sądu do spraw Służby Publicznej Unii Europejskiej wchodzi 7 sędziów, mianowanych przez Radę Unii Europejskiej na okres sześciu lat.

Sędziami i rzecznikami mogą być osoby dające pełną gwarancję niezależności i odpowiadające warunkom wymaganym w ich krajach do objęcia najwyższych stanowisk sądowych bądź wyróżniające się wiedzą prawniczą. Kadencja sędziów i rzeczników trwa 6 lat, co 3 lata następuje zmiana połowy składu sędziowskiego i rzeczników generalnych. Zakończenie kadencji następuje również na skutek śmierci, rezygnacji, upływu czasu, na który został mianowany i zwolnienia z funkcji na podstawie jednomyślnej decyzji składu, który uznał, że sędzia lub rzecznik nie spełnia warunków do zajmowania stanowiska. Sędziom i rzecznikom przysługuje immunitet jurysdykcyjny uniemożliwiający ściganie i prowadzenie postępowania przeciwko nim w czasie pełnienia funkcji, immunitet podatkowy obejmujący zwolnienie z opodatkowania wynagrodzenia, immunitet celny umożliwiający przywożenie i wywożenie ruchomości i samochodów, immunitet w sprawach imigracyjnych dotyczący małżonka i członków rodziny, prawo do świadczeń socjalnych i ułatwienia związane z obrotem walutowym. W każdym z trzech organów sędziowie wybierają spośród siebie Prezesa, pełniącego funkcje sędowo-administracyjne przez 3 lata. Trybunał Sprawiedliwości obraduje na sesjach plenarnych, jedynie z przerwą wakacyjną i świąteczną. Może on orzekać w izbach 3 lub 5 osobowych, w składzie Wielkiej Izby albo w pełnym składzie. W skład Wielkiej Izby wchodzi 15 sędziów, w tym prezesa izb 5-osobowych. Trybunał Sprawiedliwości pełni kluczową funkcję, gdyż:

- a) orzeka o legalności aktów prawnych wydawanych przez inne organy UE oraz ich zgodności z Traktatami,
- b) dokonuje obowiązującej wykładni aktów prawnych,

- c) na wniosek Komisji Europejskiej podejmuje decyzje wobec państw niewypełniających zobowiązań traktatowych,
- d) rozpoznaje spory między państwami członkowskimi lub między tymi państwami a Komisją Europejską,
- e) rozpoznaje i rozstrzyga spory pomiędzy Instytucjami Europejskimi a ich pracownikami (Trybunał Spraw Pracowniczych),
- f) dokonuje rewizji wyroków Sądu,
- e) może też rozstrzygać skargi wniesione przez osoby fizyczne i prawne do Sądu, od których z przyczyn proceduralnych strony sporu się odwołały.

Orzeczenia Trybunału są ostateczne. W przypadku gdy zawierają one wykładnię prawa unijnego lub stwierdzają nieważność bądź ważność aktu unijnego prawa pochodnego, ich moc jest powszechnie obowiązująca dla sądów krajowych, tj. stanowią tzw. precedensy de iure. Orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości nie są wiążące dla Sądu, ani dla Sądu ds. Służby Publicznej Unii Europejskiej.

Rzecznik Praw Obywatelskich

Status Rzecznika reguluje **ustawa z 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich**. Funkcja ta powierzana jest osobom o wysokim autorytecie moralnym, darzonym szacunkiem i autorytetem społecznym. Rzecznik Praw Obywatelskich zaliczany jest do organów pomocy prawnej. Zgodnie z art. 208 Konstytucji RP Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela. Rzecznik podejmuje działalność, jeżeli poweźmie wiadomość wskazującą na naruszenie praw i wolności człowieka i obywatela, a także na wniosek obywateli, organizacji, organów samorządów. Po zapoznaniu się ze sprawą Rzecznik podejmuje bądź oddala wniosek, zawiadamiając o tym wnioskodawcę. Jeśli sprawę podejmie, może samodzielnie prowadzić postępowanie wyjaśniające, zwrócić się o jej zbadanie do właściwych organów : nadzoru, prokuratury, kontroli państwowej, zawodowej lub społecznej, ewentualnie może zwrócić się do Sejmu o zlecenie NIK przeprowadzenia kontroli dla zbadania określonych spraw. Prowadząc postępowanie wyjaśniające Rzecznik Praw Obywatelskich ma prawo zbadać każdą sprawę na miejscu, bez uprzedzenia, żądać wyjaśnień lub przedstawienia akt sprawy. Po zbadaniu sprawy Rzecznik może:

- wyjaśnić wnioskodawcy, że nie stwierdził naruszenia wolności i praw,
- skierować wystąpienie do organu, gdzie stwierdził naruszenie,
- zwrócić się do organu nadrzędnego nad w/w jednostką,
- żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych, brać udział w toczącym się postępowaniu na prawach prokuratora,
- żądać wszczęcia postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu,
- zwrócić się o wszczęcie postępowania administracyjnego i uczestniczyć w takich postępowaniach na prawach prokuratora,
- wnieść kasację od prawomocnego orzeczenia, na zasadach i w trybie innych przepisów.

Rzecznika Praw Obywatelskich powołuje Sejm za zgodą Senatu na wniosek Marszałka Sejmu albo 35 posłów. Kadencja Rzecznika trwa 5 lat od dnia złożenia ślubowania przed Sejmem. Ta sama osoba może pełnić tę funkcję dwie kadencje. Rzecznika Praw Obywatelskich obowiązuje tzw. incompatibilitas, tzn. nie może zajmować innego stanowiska, które by utrudniało wypełnianie przez niego obowiązków Rzecznika (wyjątek: nauczyciel akademicki). W swej działalności jest niezawisły, niezależny od innych organów, przysługuje mu immunitet formalny. Rzecznik Praw Obywatelskich wykonuje swoje zadania przy pomocy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

Rzecznik Praw dziecka

Rzecznik Praw Dziecka to organ przewidziany w **art. 72 Konstytucji RP**, który stanowi, że Rzeczpospolita polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych. Status Rzecznika Praw Dziecka reguluje **ustawa z 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka**, określająca kompetencje i sposób jego powoływania. Rzecznik Praw Dziecka stoi na straży praw dziecka, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców. Rzecznik przy wykonywaniu swoich obowiązków kieruje się dobrem dziecka oraz bierze pod uwagę, że naturalnym środowiskiem jego rozwoju jest rodzina. Rzecznik działa na rzecz ochrony praw dziecka, w szczególności:

- prawa do życia i ochrony zdrowia,

- prawa do wychowania w rodzinie,
- prawa do godziwych warunków socjalnych,
- prawa do nauki.

Rzecznik podejmuje działania przewidziane w ustawie z własnej inicjatywy, biorąc pod uwagę informacje wskazujące na naruszenie praw lub dobra dziecka. Rzecznik przedstawia właściwym organom oceny i wnioski zmierzające do zapewnienia skutecznej ochrony praw dziecka. Rzecznik może wystąpić do właściwych organów z wnioskiem o podjęcie inicjatywy ustawodawczej bądź o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych. Organy te są zobowiązane ustosunkować się do wniosków w terminie nie dłuższym niż 30 dni.

Rzecznika Praw Dziecka powołuje Sejm za zgodą Senatu na wniosek Marszałka Sejmu, Marszałka Senatu, 35 posłów lub 15 senatorów. Kadencja Rzecznika trwa 5 lat od daty złożenia ślubowania przed Sejmem, wygasa w razie śmierci lub odwołania. Ta sama osoba może być Rzecznikiem Praw Dziecka przez dwie kolejne kadencje. Sejm za zgodą Senatu odwołuje Rzecznika, który zrzeka się sprawowania urzędu, staje się trwale niezdolny do pełnienia obowiązków lub sprzeniewierzył się złożonemu ślubowaniu. Rzecznik Praw Dziecka jest w swojej działalności niezależny od innych organów, posiada immunitet formalny. Obowiązuje go zasada *incompatibilitas*, nie może zajmować innego stanowiska, z którym nie da się pogodzić jego zadań. Jego działalność jest węższą od działalności Rzecznika Praw Obywatelskich, gdyż nie może on żądać wszczęcia postępowań ani wstępować do nich na prawach prokuratora.